

Viktorija Žilinskaitė

Sociologijos kelio tyrimų peizažai. Teorijos ir empirikos santykis 17-ajame Pasaulio sociologijos kongrese

Santrauka. Šio straipsnio tikslas – pristatyti šiaurines sociologijos mokslo tendencijas. Straipsnyje koncentruojamasi į sociologijos teorijos, socialinės kritikos ir empirinių tyrimų santykius. Nesiekama supriešinti teorijos, kritikos ir empirinių tyrimų bei socialinės plėtros. Priešingai, pažymima, kad teorija neretai kyla iš empirinių pastebėjimų ir taikomųjų tyrimų, maitinančių fundamentinius tyrimus. 17-asis Pasaulio sociologijos kongresas „Sociologija kelyje“ analizuojamas kaip šiaurinio sociologijos lauko atspindys. Mėginimas analizuoti sociologijos kongresą tegali atrodyti naiiviai – fiziškai neįmanoma pabuvoti iki 60 paralelinių sekcijų. To ir nemėginama. Vadovaujamas prielaida, kad straipsnyje aptariamos keleto plenarinių ir tyrimų komitetų sekcijų sesijų tendencijos yra bendrinės.

Pagrindiniai žodžiai: mokslo sociologija, tyrimų peizažas, sociologijos teorija, empirinis tyrimas.

Keywords: sociology of science, researchscape, sociological theory, empirical research.

Įžanga. Pasaulio mokslo kongresas formuojant mokslą

Vargu ar apsiriktumėme, jei pasaulio mokslo kongresą įvardytume kaip vieną svarbiausių, jei ne pačią svarbiausią, mokslo institucijų. Pasaulio mokslo kongresai nustato arba koreguoja mokslo krypties sampratas, įtvirtina naujas, sustiprina nusistovėjusias praktikas, pripažįsta (arba nepripažįsta) mokslininkų ir darbų svarbą, nubrėžia gaires tolesnei mokslo raidai, įvardija svarbiausias tyrimų kryptis, kelia tyrimų tikslus.

Kongresas mokslą formuoja dar neprasidėjęs – kvietimai siūlyti sekcijų temas ar pranešimus skatina galimus dalyvius galvo-

ti, kas gali būti aktualu ir priimtina moksliniams kongreso ir sekcijų vadovams. Ne visos paraiškos patenkinamos, gaunamas grįžtamasis ryšys apie idėjos aktualumą ir svarbą pasaulio mokslo kontekste.

Kongresuose mokslininkai ne tik susipažįsta su naujausiais moksliniais tyrimais (būna pranešimų, pristatančių dar nepublikuotus darbus), bet ir gauna grįžtamąją reakciją į savo tyrimus. Pasitikrinę savo mokslinių idėjų priimtinumą, metodų tinkamumą, sužinoję, kurie „savaiame suprantami“ dalykai ir loginiai įrodymai neatrodo

tokiais kitų šalių mokslininkams, papildė ar netgi perrašo savo tekstus. Užmezgę naujus ir atnaujinę turimus ryšius tarptautiniams ir palyginamiesiems tyrimams, koreguoja savo mokslinių tyrimų temas.

Kongresas mokslą tebeformuoja ir pasibaigęs. Kongreso dalyviai išpūdžiais pasidalija su kolegomis, atnaujina dėstomus dalykus.

Pasaulio mokslo kongresą galėtume palyginti su kamertonu ar pirmojo smuiko vadovavimu orkestro derinimui. Skirtumas tas, kad muzikos instrumentams atskaitos *la* išlieka ta pati, o mokslas kintančiame pasaulyje save derina pagal naujus iššūkius, idėjas, situacijas. Panašumas yra tas: siekdam išlikti vieningais ir orkestras, ir mokslas siekia darnos.

Straipsnyje šiandieninių sociologijos tendencijų, išryškėjusių 17-asis Pasaulio sociologijos kongrese „Sociologija kelyje“, pristatymu nėra siekiama skaitytojui, nebuvusiam kongrese (arba dalyvavusiam kitose sesijose), perduoti informaciją apie sociologijos mokslo naujienas ar recenzuoti konferenciją pasiūlant perskaitytinių autorių sąrašą. Straipsnyje, kuris remiasi dalyvaujančiojo stebėjimo metodu, analizuojami sociologijos mokslo savivaizdžiai. Pagrindinis dėmesys skiriamas teorijos ir empirinio tyrimo santykiui šiuose savivaizdžiuose.

Pirmoje straipsnio dalyje pateikiamas trumpas mokslo ir visuomenės santykio modelis. Mokslo ir visuomenės santykis nėra pagrindinė straipsnio tema, todėl orientuojamasi ne į išsamią ir nuoseklią literatūros apžvalgą, o į esminių šio santykio aspektų išryškinimą. Sociologijos istorijoje galima

ižvelgti sąsajas tarp mokslo visuomenės sampratos ir teorijos (plačiau žr.: Ritzer 1992; 39), todėl tikimasi, kad šis modelis padės suprasti po antroje straipsnio dalyje pristatytų esminių analizės prielaidų trečioje dalyje nagrinėjamą teorijos ir empirinių duomenų santykį.

Eskizas: mokslas iš vidaus ir išorės

Mokslo samprata dažnam atrodo savaime suprantama ir nekelianti klausimų. Mokslas apibrėžiamas kaip žinių kūrimas, kuriam būdingi „sisteminiai empiriniai tyrimo metodai, duomenų analizė, teorinis mąstymas bei loginis įrodymų vertinimas“ (Giddens 2006; 78). Tad nenuostabu, kad mokslo pasaulis pats savaime yra laikomas „<...> socialiai patvirtintu kaip gavusiu teisę objektyvacijai, suponuojančiai objektyvumo ir universalumo pretenzijas“ (Bourdieu 1988; xii).

Vis dėlto šiuolaikiniame mokslo pasaulyje galime rasti viena kitai prieštaraujančių teorijų. Jų aptinkame ir sociologijoje. Klasikiniu pavyzdžiu galėtų būti Princentono radijo projekte (*Princeton Radio Project*) dirbusių Theodoro Wiesengrundo Adorno (Adorno *et al.* 1949) ir Paulo Felixo Lazarsfeldo (Lazarsfeld and Kendall 1948) priešingos išvados apie radijo galią ir poveikį klausytojams. Ne mažiau ryški ir pastaruoju metu nykstanti diskusija apie vieningą Europos tapatumą ir jo galimybę (Checkel and Katzenstein 2009).

Klasikinės paradigmos ir klasikinės bei naujos teorijos leidžia pamatyti visuomenės analitinių modelių įvairovę. Patiems mokslininkams tiek paradigmų ir teorijų įvairovė,

ties ir jų nesuderinamumas ar net prieštaravimas yra įprasta ir nekelianti klausimų. Naivus klausimas, bet tikslintinas: kaip įvairovė ir prieštaros dera su objektyvumu ir universalumu žmogui „iš šalies“?

Mokslo savivaizdis neatsiejamas nuo mokslininkų mokslui priskiriamų socialinių mokslo funkcijų. Mokslo savivaizdžio skirtumai nėra tiek objektyvuoti. Apie juos tarpusavyje padiskutuoja kolegos, tačiau tai retai išeina už mokslo institucijų ribų. Besiorientuodami į iškiliausių teorijų pristatymus savivaizdžio skirtumų dažnai nepaliečia ir mokslo istorikai. Jie analizuoja mokslo savivaizdžio kaitą, bet skirtumus toje pačioje epochoje – itin retai. Tuomet, kai analizuojamame kontekste nėra bent kiek ryškesnių analitinių ar kritinių tekstų, pavyzdžiui, pristatant ankstyvąją Britanijos sociologiją.

Pradedančiam pažintį su sociologija, mintis, kad sociologija gali nebūti kritinė, skamba nevēkšliškai. Net ir neskaitę Peterio L. Bergerio *Kvietimo į sociologiją* (Berger 1995), nuo pirmojo išklaustyto sociologijos kurso žino, kad demaskavimas ir tiriamų socialinių sistemų apnuoginimas sociologijai yra imanentiniai dalykai (Berger 1995; 41). Paėmę į rankas George'o Ritzerio *Sociologijos teorija*¹, vieną populiariausių studentams

skirtų sociologijos teorijos knygų, apie ankstyvuosius britų sociologus sužinome, kad „Jų tikslas buvo pateikti vyriausybei faktus, kurių jai reikėjo suprasti sistemos veikimą ir išmintingai nukreipti savo darbus <...> Jie siekė kaupti „grynus“ faktus be teoretizavimo ar filosofavimo“ (Ritzer 1992; 39). <...> Toks jų sociologijos vaidmens visuomenėje suvokimas kildinamas iš „pozityvaus savosios visuomenės matymo“ (Ritzer 1992; 39).

Su žinių, o vėliau ir kūrybinės visuomenės plėtra pagausėjo tiek susidomėjimas mokslu, tiek ir mokslo vaidmenį ir vietą visuomenėje analizuojančių mokslo publikacijų, kurios pastebi, kad „nuotolis tarp mokslo ir visuomenės suiro su šiuolaikinių žinių visuomenių augimu“ (Elam, Bertilsson 2003; 233). Domimasi visuomenės mokslo pažinimu ir nuostatomis mokslo atžvilgiu (Bauer *et al.* 2000; Sturgis and Allum 2004), mokslo svarba ir vaidmeniu visuomenėje (Thorlindsson and Vilhjalms-son 2003; Pardo and Calvo 2002), mokslo žinių perdavimu visuomenei (Thurk and Fine 2003)². Šis pagausėjimas neabejotinai sąlygotas peržiūrimos mokslo politikos bei naujų uždavinių mokslui kėlimo.

Mokslo ir visuomenės santykio ir mokslo politikos analizėje skiriamos keturios

¹ Tai gali būti (priklausomai nuo leidimo) dvi atskiros knygos: *Klasikinė sociologijos teorija* ir *Šiuolaikinė sociologijos teorija*.

² Vis tik už dėmesio ribos lieka ilgas kelias nuo mokslo pirmojo susidūrimo su reiškiniu iki jo pritaikymo žmogaus komfortui. Besidomintys mokslo istorija gali prisiminti, kad net Stepheno Gray'aus eksperimentai (tai tikrai nebuvo pirmieji mokslininkų elektros tyrimai) elektros laidumo srityje buvo įvardyti įdomiu, nors vargai naudingu dalyku. Kiek dar eksperimentų su elektra buvo iki šio įvykio, sulaukusio pramoginio susidomėjimo? Kiek dar eksperimentų su elektra buvo, kol ji atkeliavo iki mūsų namų? O ar yra sociologijos pritaikymo pavyzdžių, kuriais mes vienareikšmiškai didžiutume mes ir pateiktume sociologijos istorijos knygose ar bent vadovėliuose?

pagrindinės teorijos: socialinės sutarties, nemarksistinė, veikėjo ir tinklo, užsakovo ir vykdytojo teorijas (Slaughter and Rhoades 2005; 537). Jungtinių Amerikos Valstijų mokslo politikos tyrėjai mokslo inovacijas ekonomikai sieja su Šaltojo karo pabaiga ir ekonominės konkurencijos augimu (Slaughter and Rhoades 2005). Taikymai buvo ir anksčiau, tačiau mokslui nebuvo keliamas ekonominis konkurencingumas nebuvo laikomas pirmaeilium mokslo uždaviniu. Apibendrintai galima pažymėti, kad minėtas nuotolis tarp mokslo ir visuomenės nyksta ne dėl visuomenės domėjimosi mokslu, o dėl augančio taikomumo vertinimo mokslo politikoje, pasireiškiančio finansavimo schemų keitimu.

Sociologija šiuose tekstuose neminama. Čia galima išvelgti bent dvi priežastis. Pirmoji yra ta: anglų kalboje žodis „science“ siejamas su fiziniiais, biomedicinos ir technologijos mokslais. Antroji: sociologinė sociologijos ir visuomenės santykio analizė būtų ne šiaip „klasifikaciniai spąstai *Homo Academicus*, didžiajam klasifikatoriui tarp klasifikatorių“ (Bourdieu 1988; xi). Tai yra spąstai siaurame koridoriuje, kurio viename gale stovėtų mokslo finansavimas, kitame – kritinio požiūrio reikalaujanti akademinė koncepcija, sociologijos socialinė misija, mokslo, laikomo manipuliatyviu, etikos klausimai.

Vis tik būtų klaidina manyti, kad iki žinių visuomenės politikos kontekstų atsiradimo nebuvo „išorinio“ finansavimo tyrimų socialinių mokslų srityje. Skirtingai nei dabar, mokslams keliamų uždavinių, sociologijos „išorinio“ finansavimo šaltiniu retai buvo verslas, keliantis ekonominius reikala-

vimus. Jau minėtas *Princetono* radijo projektas buvo finansuotas Rokfelerio fondo. „Išorinio“ mokslo (įskaitant sociologiją) finansavimo pavyzdžių – daugiau Amerikoje nei Europoje. Ar tai galima sieti su istorinėmis Amerikos sociologijos orientacijomis į elgsenos analizę, kuri aiškesnė ir suprantamesnė už sociologijos ribų, nei Europos sociologijai būdingesnė socialinė kritika?

„Kas nori žinoti tiesą apie socialinę tikrovę? Ar yra žmonių, kurie nori tiesos, kuriuos tiesa domina; o jei yra, ar jie išgalėtų ją užsakyti?“ (Bourdieu 1990; 50) Pierre'as Bourdieu klausimais atsako į klausimą apie socialinių sociologijos funkcijų ir „išorinių“ užsakymų problemą (interviu su J. Heilbron'u ir B. Maso, pirmąsyk publikuotas 1983 m. „*Sociologisch lydschrift*“).

Baigiamoji eskizo remarka: Kas antrosios modernybės laikais gali įvardyti kriterijus ir reikalavimus, kuriais turime ar privalome vadovautis, ir ar tai gali būti legimituota? (Nepriklausomai nuo to, ar mes pasirenkame atsakymą, – taip daro daugelis.)

Teorija ir duomenys 17-ame Pasaulio sociologijos kongrese

Mokslo ir visuomenės santykio eskizo pradžioje įvardyti keturi mokslo elementai. Analizė apsiriboja tik dviem jų – teoretizavimu ir duomenų analize.

Visų pirma konferencijų pranešimuose detalaus tyrimo metodų ir logikos pristatymo dažniausiai nebūna. Ir ne tik todėl, kad pranešimui skiriama iki penkiolikos minučių. Neabejojama, kad kongresuose dalyvaujantys mokslininkai ir tyrėjai juos yra įvaldę.

Antra, kintant mokslo ir visuomenės santykiui ir mokslo finansavimo schemoms, įtampa tarp šių dviejų komponentų iškreipia santykį tarp fundamentinių tyrimų ir taikomųjų tyrimų su eksperimentine (kultūrine, socialine) plėtra. Teorija – mokslinis ryšio tarp dviejų ar daugiau reiškinių paaiškinimas – atskiria mokslinį tyrimą (apimant eksperimentinę plėtra) nuo padriko informacijos rinkimo ir atsitiktinių bandymų. Empirinio tyrimo samprata šiandienos kasdienybėje siaurėja link „apklausų“, „interviu“ ir „medijų turinio analizės“. Vis tik, ar prilyginto kultūros artefaktui sociologinio teksto nagrinėjimas, laikant jį visuomenės įtampų atspindžiu, yra teorija, ar empirinių duomenų analizė?

Analizėje vadovujamasi prielaida, kad teorijos ir duomenų pristatymo santykis pranešimuose atspindi pranešėjų įsivaizdavimą ne apie vieno ar kito elemento svarbą, o įsivaizdavimą apie lūkesčius jų pranešimo atžvilgiu.

Metodas

Kaip galima spręsti iš kongreso dydžio, jo negalima analizuoti kaip tik pavyzdinių tyrimų pristatymo. Greičiau galima jį analizuoti kaip patį sociologijos lauką; kongresą organizuojanti Tarptautinė sociologijos asociacija greičiausiai atsižvelgia ir į temų įvairovę bei regioninį atstovavimą.

Į kongresą nebuvo vykstama jo tirti ar analizuoti. Čia analizuojami pranešimai, sudominę autorę. Analizėje nurodomi ilius-

tracijai pateikiami prezidentinių, plenarinių ir autorių susitikimų su kritikais sesijų pranešimai. Sekcijų sesijų pranešimai įvardijami „peizažo fragmentais“. Siekiant atsiriboti nuo detalios konkrečių pranešimų analizės ir naudojant juos kaip empirinius duomenis, „peizažo fragmentų“ pranešimų mintys neįvardijamos remiantis konkrečiais autoriais ir jų pranešimų pavadinimais, nors iš principo juos galima rekonstruoti pagal 17-o Pasaulio sociologijos kongreso programą.

„Sociologija kelyje“ skaičiais

17-ame Pasaulio sociologijos kongrese „Sociologija kelyje“ nesidubliuojančios buvo tik prezidentinės sekcijos, vykusios pirmą ir paskutinę kongreso dieną. Beveik kasdien kongreso veiklą pradėdavo tuo pat metu vykstančios trys integracinės sesijos. Po pietų vienu metu vykdavo penkios plenarinės sesijos. Didžiausias vienu metu vykstančių sekcijų sesijų skaičius – 61. tematinės sesijos „Autorius susitinka su kritikais“ vykdavo sekcijų sesijų metu. Kongrese užsiregistravo 5007 dalyviai iš 103 šalių³.

Tiek teorinis mąstymas, tiek ir duomenų analizė yra integralios mokslinio tyrimo dalys, tačiau jų santykis mokslininkų pranešimuose 17-ame Pasaulio sociologijos kongrese nėra vienodas.

Siedami konferencijos programos pozicijas su mokslininkų ir jų darbų pripažinimu bei oficialaus Pasaulio sociologijos asociacijos požiūrio išraiška, galime apibendrintai teigti, kad, nepaisant empirinių duomenų

³ <http://www.isa-sociology.org/congress2010/>

pristatymo, gausnio pranešimuose apskritai, teorijos kūrimas laikomas esminiu sociologijos moksliniam tyrimui – prezidentinėse, plenarinėse ir autorių susitikimų su kritikais sesijose teorijos buvo pristatomos gerokai dažniau nei sekcijų sesijose. Pastarosiose dažniau pristatomi empirinių tyrimų duomenys.

Pastarieji savo apibendrinimus grindžia kiekybinėmis tendencijomis, pirmieji – logine sąryšių analize. Moksle, kaip ir bet kurioje struktūroje, yra hierarchija. Ir ne vien tik struktūrą užpildančių individų, bet ir sampratų, kurių vienos laikomos svarbesnėmis nei kitos.

Sociologijos ir jos raidos sampratos

Išryškėjusias sociologijos sampratas galima būtų įvardyti per dviem ryšiais požiūriais. Pirmasis – kadenciją baigiančio Pasaulio sociologijos asociacijos prezidento Michelio Wieviorka'os bei Mattei'aus Dogan'o fondo apdovanojimą gavusio Jeffrey'io Alexanderio. Požiūris išreikštas Michelio Wieviorka'os prezidentiniame kreipimesi ir Jeffrey'io Alexanderio paskaitoje „Faktai-ženklai ir kultūros sociologija: kaip prasmės kūrimas išlaisvina socialinę vaizduotę“. Antrasis – „peizažo fragmentams“ priskirtinų pranešimų, besiremiančių kiekybine informacija ir faktologija.

Pirmasis požiūris sociologiją sieja su kritiniu santykiu ir teorija. Požiūriui būdinga refleksija, sociologijos santykio su analizuojamais socialiniais reiškiniais akcentavimas, loginė sąryšių paieška. Šiam požiūriui būdinga abejoti tiek sociologijos perimamais „tikslųjų mokslų“ metodais (Wieviorka

2010, 6), tiek ir „realizmu“ (Alexander 2010). Dar daugiau, neigiamo požiūrio kiekybinės informacijos be kritinio santykio atžvilgiu sustiprinimui Wieviorka vartoja Pitirimo Sorokino apibūdinimą „kvantofrenija“.

Antrasis požiūris sociologijos sampratos ir raidos analizėje remiasi augančiais vienos iš Azijos valstybių sociologijos programų bei jų absolventų ir vyriausybės finansuojamų tyrimų skaičiais. Būtent iš jų daroma išvada, kad ateityje sociologijos tekstai bus artimesni tyrimų ataskaitoms (netgi būtent jos ir bus publikuojamos) nei dabartiniams pripažintų sociologijos autorių tekstams. Kiek įmanoma prognozuoti remiantis kiekybinėmis tendencijomis ir kiek tokio pobūdžio prognozės sėkmingos prognozuojant socialinę raidą, paliekame spręsti pačiam skaitytojui.

Analizuojant santykį tarp teorinių apibendrinimų bei duomenų tendencijų analizės pirmoji šaunanti mintis yra ta, kad šiuos skirtumus gali sąlygoti išorinis mokslo finansavimas, ypač užsakomieji moksliniai tyrimai.

Teorija ir užsakomieji tyrimai

Užsakomųjų mokslinių tyrimų santykio su teorija analizei 17-ame Pasaulio sociologijos kongrese gan paranki smurto tema – viena iš plenarinių konferencijos temų. Patys pranešimai teorijos ir duomenų analizės santykio nenagrinėja, tačiau knygų pristatymas ir ypač autorių atsakymai į sekcijos klausytojų klausimus puikiai atspindi užsakomųjų tyrimų sąryšį su teorija. Vis tik palyginimui pasirinksiu ne plenarinių sesijų,

o „Autorius susitinka su kritikais“ sekciją, kurioje buvo pristatomos Randallo Collinso (Collins 2008) ir Michelio Wieviorka'os (Wieviorka 2009) knygos smurto tema, kurios diskusijoje išryškėjo pristatomų knygų sąsajos su užsakomaisiais tyrimais. Antrasis pavyzdys – „peizažo fragmentas“ – pranešimas, analizuojantis konkrečios šalies jaunimo gaujas.

Randallo Collinso (Collins 2008) ir Michelio Wieviorka'os (Wieviorka 2009) knygos vargu ar kelia abejonių dėl teorijos stygiaus jose. Netgi priešingai, dažniau priimta manyti, kad tokio pobūdžio knygos neturi jokių sąsajų su socialine tikrove.

Collins'o ir Wieviorka'os smurto teorijų šaltiniai. Įsibėgėjus publikos klausimams ir net pasigirstant abejonių dėl šių autorių teorijų universalumo bei sąsajų su analizuojama tikrove, Wieviorka pradėjo pasakoti apie užsakomuosius tyrimus, kurių metu jis pats atliko interviu su radikalių su smurtu siejamų judėjimų nariais. Collinso pateikti teoriją iliustruojantys empiriniai pavyzdžiai klausytoją greičiau vertė spėlioti apie galimus šių tyrimų užsakovus nei abejoti teorijos tikroviškumu.

Lyginamo peizažo fragmento pasirinkimo priežastis – pranešimo autoriaus abejonės, išsakytos Collinso ir Wieviorka'os teorijų atžvilgiu minėtame autorių susitikime su kritikais. Pranešimas iš esmės panašus į įvairios tematikos sekcijų sesijų pranešimuose analizuojamą skirtingoms šalims bei amžiaus grupėms būdingą smurtinį bei deviantinį elgesį. Pranešime buvo pristatyta, kad tyrimas buvo finansuotas vietos valdžios institucijų bei tyrimu buvo siekiama išsiaiškinti smur-

to priežastis. Klausytojai neišgirdo, kokias moksleivių gaujų smurto priežastis įvardija autorius.

Lygindami Collinso ir Wieviorka'os knygų pristatymą su jų peizažo fragmentu galime pastebėti, kad teorijos neabejotinai susijusios su autorių susidūrimais su analizuojamu socialiniu pasauliu, ką galėjo atskleisti tik tiesioginės diskusijos metu praskleista paslapties skraistė, tačiau teorija ar bent teoriniai apibendrinimai nebūtinai vainikuoja visus empirinius tyrimus. Ji greičiau atspindi autoriaus drąsą pateikti savo įžvalgas ir mintis.

Riboženklų link

Sociologija, kaip ir kiekvienas mokslas, tikrina savo teorijas, iš naujo brėžia savo mokslo ribas. Be jau minėtų priešingų požymių į teorijų kūrimo ir empirinių duomenų analizės svarbą sociologijoje, galima aptikti klausimų dėl sociologijos santykio su socialiniais mokslais apskritai dėl sociologijos tarpdalykiškumo (Wieviorka 2010; 6).

Judėjimą sociologijos sampratos praplėtimo link galima įžvelgti socialinių struktūrų formavimosi vaikystėje bei jų nykimo senatvėje tyrime (Cicourel 2010). Fenomenologinė ir žinojimo sociologija analizuoja socialinių struktūrų formavimąsi ir raišką individe, tačiau struktūros, eksternalizuojančios individualius turinius bei įtraukiančios internalizuotus dalykus likdavo už sociologijos tyrimų ribų. Buvo analizuojama jų socialinė raiška, jas turiniais užpildančios sąveikos, tačiau pačios savaime jos likdavo sociologijai nepažiniose erdvėse. Aarono Cicourelio tyrime galime įžvelgti atšaką, ve-

dančią ne į socialinės žmogaus veiklos tyrimą, o į socialinę veiklą įgalinančių struktūrų paiešką.

Sociologijos tarpdalykiškumo peizažo fragmentas – sociologijos ir meninio tyrimo integravimas. Meninio tyrimo samprata vis dar tebegryninama. Pateikti vienareikšmišką bendrai paplitusį jos apibrėžimą kol kas dar būtų neįmanoma. Ši sąvoka kartais priartina meninę kūrybą prie raiškos formų paieškos ir technologijų, kartais – prie socialinių, kartais – netgi prie tikslųjų mokslų. Kai kuriais atvejais meninis tyrimas siejamas su mokslo metodologijos atmetimu moksle ar meniniu mokslo tyrimų rezultatų interpretavimu. Bene įdomiausias (o gal neįprasčiausias) tokio tarpdalykiškumo pavyzdys – mokslininkės, dalyvavusios menininko Tino Sehgal'o projekte „Šis progresas“, pranešimas. Nors projekte galima išvelgti nemažai panašumų su Haroldo Garfinkelio eksperimentais, pranešėjas paprasčiausiai atpasakojo projekto dalyvių jauseną po projekto bei galerijos lankytojų elgesį projekte. Projekto tikslas net po klausimų sesijos klausytojams liko neaiškus, kaip ir pristatymo tikslas, nors informacija apie projektą neabejotinai buvo įdomi sekcijos dalyviams.

Analizuodami Aarono Cicourelio paieškas bei sociologijos tarpdalykinio peizažo fragmentą galime pastebėti, kad sociologija pradeda ieškoti naujų sričių už savo įprastinių ribų. Sociologijos netenkina socialinių jėgų poveikis individui. Mėginama suprasti, kas yra tas individas, kurį gali veikti, ir ypač formuoti, socialinės jėgos, kas sudaro socialines struktūras.

Apibendrinimas

Analizuodami teorinio mąstymo ir duomenų analizės santykį 17-ame Pasaulio sociologijos kongrese „Sociologija kelyje“ galime pastebėti du sociologijos sampratos kraštutinius modelius. Vienas jų reikalauja kritinio santykio su analizuojama medžiaga ir teoretizavimo. Kitas sociologiją pateikia kaip duomenų rinkimo bei analizės technikas. Įdomu pažymėti, kad teorijos svarba lyg ir įvardijama daugelyje pranešimų, tačiau vieni pranešėjai patys kuria teorijas, kiti – nori, kad kažkieno kito sukurtos teorijos paaiškintų jų duomenis.

Požiūriuose į teorijas netgi galima netgi išvelgti Pierre'o Simon'o Laplace'o socialinių determinizmą; nors ir pripažįstama kaita ir transformacijos, jas rodančio informacijos paaiškinimo tikimasi ne iš pačių tyrėjų. Pranešėjai, pristatantys tyrimų duomenis, dažnai apgailestauja, kad esamos teorijos netinkamos jų duomenų paaiškinimui arba jie savo tyrimais renka papildomus įrodymus esančioms teorijoms. Teorijų kūrimas, susijęs su išankstiniu susitaikymu, kad jos, priešingai nei socialiniai duomenys ar apklausų rezultatai, neišvengiamai sulaukia kritikos. Bent jau dėl universalumo stokos ar galimybės paaiškinti kitus reiškinius, panašius į tuos, kuriuos aiškina. Priešingai savo kurtoms teorijoms, duomenų pristatymas ar svetimų teorijų tikrinimas suteikia diskusijų nereikalaujančio santykinio saugumo.

Užsakomųjų ar taikomųjų tyrimų įtaka teorijos svarbos mažėjimui yra greičiau lengvesnio kelio paieškos apgaulingas įvardijimas, nei savaime susiję reiškiniai. Teo-

rijos gali būti kuriamos remiantis tiek pačių mokslininkų užmanytų, tiek ir užsakomųjų tyrimų pagrindu. Galima netgi išvelgti ankstyvosios Britanijos sociologijos tendencijas, apie kurias užsiminta aptariant sociologijos sampratą, kuriomis vadovautasi analizuojant kongreso pranešimus, – kritinio santykio su analizuojama tikrove nebuvimas veda prie tarsi neutralios ir objektyvios socialinės informacijos rinkimo. Bet ar tos informacijos rodomos tendencijos paaiškina visuomenės ir jos narių veiklas, ar tik suteikia idėjų ir įkvėpimo kritinei visuomenės analizei, leidžiančiai kurti funkcionavimą aiškinančias teorijas.

Sociologija kaip mokslas, kurio tikslas

atskleisti socialinių jėgų poveikį, praplėte savo paieškų ratą siekdama suvokti, kas įgalina socialinių jėgų poveikį individui.

***

Įdomu pažymėti, kad, lyginant su pasutiniąja Europos sociologų konferencija, sekcijų, kurių pavadinimai uždavinėtų klausimus, o ne žadėtų atsakymus, buvo mažiau. Kaip ir tyrimų tikslų bei uždavinių kvestionavimo. Gali būti, kad įvairovė apsunkina daugeliui panašiai aktualių kritinių ir metodologinių klausimų formavimą. Gali būti, kad kritinis santykis su analizuojama socialine tikrove būdingas Vakarų pasauliui, ir išlieka tik jam būdingas pasaulio renginiuose.

LITERATŪRA:

Adorno, Theodor; Mitchell, Anne G.; Blomster, Wesley V. 1949. *Philosophie der neuen Musik*. Tübingen: Mohr.

Bauer, Martin W.; Petkova, Kristina; Boyadjieva, Pepka. 2000. Public knowledge of and attitudes to science: alternative measures that may end the “science war”. *Science, technology & human values*, 25 (1): 30-51.

Berger, Peter L. 1995. *Sociologija. Humanistinis požiūris*. Kaunas: Litterae Universitatis.

Bourdieu, Pierre. 1988. *Homo academicus*. Cambridge: Polity.

Bourdieu, Pierre. 1990. *In Other Words: Essays Toward a Reflexive Sociology*. Stanford: Stanford University Press.

Checkel, Jeffrey T.; Katzenstein Peter J. (Eds./sud.). 2009. *European Identity (Contemporary European Politics)*. Cambridge: Cambridge University Press.

Collins, Randall. (2008). *Violence: A micro-sociological theory*. Princeton: Princeton University Press.

Elam, Mark; Margareta Bertilsson. 2003.

“Consuming, engaging and confronting science: The emerging dimensions of scientific citizenship.” *European Journal of Social Theory* 6.2: 233-251.

Giddens, Anthony. 2006. *Sociology*. 5th ed. Cambridge: Polity.

Lazarsfeld, Paul F.; Kendall, Patricia L. 1948. *Radio Listening in America*. New York: Prentice-Hall, Inc.

Pardo, Rafael and Calvo, Félix. 2002. “Attitudes toward science among the European public: a methodological analysis.” *Public Understanding of Science* 11, 155-195.

Ritzer, George. 1992. *Classical sociological theory*. New York: McGraw-Hill, Inc.

Slaughter, Sheila and Rhoades, Gary. 2005. From “Endless Frontier” to “Basic Science for Use”: Social Contracts between Science and Society. *Science, Technology & Human Values Autumn 2005* 30: 536-572.

Sturgis, Patrick and Allum, Nick. 2004. *Science in Society: Re-evaluating the Deficit Model of Public Attitudes*. *Public Understanding of Science*, 13 (1): 55-74.

Thorlindsson, Thorolfur and Villhjalmsson, Runar. 2003. Introduction to the Special Issue: Science, Knowledge and Society. *Acta Sociologica June 2003 46*: 99-105.

Thurk, Jessica and Fine, Gary Alan. 2003. The

Problem of Tools: Technology and the Sharing of Knowledge. *Acta Sociologica June 2003 46*: 107-117.

Wieviorka, Michel. 2009. *Violence: A New Approach*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.

STRAIPSNYJE MINIMI 17-ASIS PASAULIO SOCIOLOGIJOS KONGRESO „SOCIOLOGIJA KELYJE“ PRANEŠIMAI:

Alexander, Jeffrey C. 2010. Fact-Signs and Cultural Sociology: How Meaning-Making Liberates the Social Imagination. *ISA Congress*. Gothenburg, 11.7.2010.

Author Meets Critics. Randall Collins, 2007 - Violence: A Micro-sociological Theory and Michel Wieviorka, 2009 - Violence: A New Approach. *ISA Congress*. Gothenburg, 13.7.2010.

Cicourel, Aaron. 2010. Habitus Revisited Conceptually and Empirically. The Emergence

of Social Structure in Children and Its Demise among the Aged. *ISA Congress*. Gothenburg, 12.7.2010.

Swedberg, Richard. 2010. Towards a useful sociology of the economy. *ISA Congress*. Gothenburg, 14.7.2010.

Wieviorka, Michel. 2010. Presidential address. *ISA Congress*. Gothenburg, 11.7.2010. (http://www.isa-sociology.org/about/presidents/Wieviorka_Presidential_address_2010_english.doc.)

ABSTRACT

SOCIOLOGY ON THE MOVE IN THE RESEARCHSCAPES. THEORY AND EMPIRICS IN XVII ISA WORLD CONGRESS OF SOCIOLOGY

Attempts to analyse entire Congress of Sociology, whether European, whether World can only sound naïve. The article focuses on relations between sociological theory, social critics and empirical research. The XVII ISA World Congress of Sociology is used as reflection contemporary sociological field. The article concentrates on few of trends in sociology that may lead to enlargement of focus of sociological research or re-establishing of borders of sociology. It depends on success of the researches and strength of emerging theories. Strength in explanatory terms is not enough for today's sociology. Sociology rather needs the strength to break institutional pressures tying sociology to power-serving routines and everyday common practices demanding applicable product. The article by no way argues that applicability or routines are vain or valueless. It, on contrary, notices that lots of established theories emerged form *abundance* of empirical observations and applied researches, giving insights for frontier researches, although not all empirical surveys lead to theory creation.

Gauta: 2010 08 22

Pateikta spaudai: 2010 11 08

Socialinių teorijų skyrius
Lietuvos socialinių tyrimų centras
Saltoniškių g. 58, Vilnius.
viktoria.zilinskaite@gmail.com